

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА “УКРАЇНА-ПОЛЬЩА”

© Дриль О. І., 2014

Проаналізовано напрями налагодження спільної транскордонної співпраці між Україною та Польщею, проведено SWOT-аналіз транскордонного регіону та визначено на його основі стратегічні пріоритети розвитку транскордонного співробітництва України та Польщі. Актуалізується значення туризму для розвитку транскордонного співробітництва українсько-польських прикордонних регіонів та визначено напрями його розвитку.

Ключові слова. Співробітництво, прикордонні регіони, туризм, екологія, кластери.

STRATEGIC AXES OF UKRAINIAN-POLISH CROSS-BORDER COOPERATION

© Dryl O. I., 2014

The trends of establishing joint cross-border cooperation between Ukraine and Poland are analysed in the article. Since in the process of cross-border cooperation some spheres dominate over the others, there is a need to distinguish the strategic ones to ensure the competitiveness of cross-border region. Both countries have a number of common features, thus favourable conditions for establishing close cooperation between border regions in different areas are formed. SWOT-analysis of cross-border region has been performed to reason and identify perspectives of cooperation. On the basis of this analysis the strategic priorities for the development of cross-border cooperation between Ukraine and Poland have been determined. The importance of tourism for the development of cross-border cooperation of Ukrainian-Polish border regions has been emphasized as well as axes of its development has been determined.

Key words: Cooperation, border regions, tourism, ecology, clusters.

Постановка проблеми. Транскордонне співробітництво має важливе значення у забезпеченні конкурентоспроможності прикордонних регіонів, адже плідна різнобічна співпраця допомагає її здобути. Проте при співробітництві виокремлюється домінування одних сфер над іншими, що і зумовлює формування стратегічних пріоритетів розвитку співпраці певних країн.

Інтеграція в європейський простір є одним із стратегічних завдань України на сучасному етапі, що зумовлено низкою чинників. Транскордонне співробітництво є інструментом для налагодження добросусідських відносин для держав. Україна розвиває транскордонне співробітництво, адже є учасником єврорегіонів, бере участь у транскордонних проектах різнобічного розвитку прикордонних територій. Детальне вивчення напрямів співробітництва, факторів впливу на нього та механізму дасть змогу його поглибити та підвищити конкурентоспроможність транскордонних регіонів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значну увагу транскордонному співробітництву приділяли різні науковці. Передусім варто наголосити на визначеній проф. М. І. Долішнім,

проф. З. В. Герасимчук, проф. Л. Г. Мельник субординації проблем регіональної політики держави, характерної для будь-якого регіону України, навколишнього середовища (екології), соціальної сфери. Водночас проблеми транскордонного співробітництва стали безпосереднім предметом досліджень при визначенні напрямів інтеграції транскордонних регіонів на сході України (проф. В. І. Дубницький, проф. В. І. Ляшенко) та на заході України (проф. Н. А. Мікула).

Ще одним аспектом актуальності проблем транскордонного співробітництва є аспект функціональний, зокрема, експортно-імпортні відносини та зовнішня торгівля, економічна безпека, інфраструктура, туризм, створення транскордонних кластерів, які висвітлені у роботах Р. Коцан, Г. Копачинської, В. Гоблик, І. Михасюка, Н. Луцишин, О. Біланюк та ін. Проте кожний транскордонний регіон має свої особливості, які необхідно врахувати при визначенні стратегічних напрямів транскордонної співпраці.

Цілі статті. Визначення сильних і слабких сторін транскордонного співробітництва України та Польщі, формування стратегічних напрямів його розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Україна і Польща мають деякі переваги для налагодження співробітництва, які ґрунтуються на таких чинниках, як геополітичному, економічному, соціально-демографічному і історичному. Обидві країни, розміщені у Центрі Європи, мають велику протяжність кордону, а вже це є умовою для розвитку добросусідських відносин. Для розвитку економіки цих держав необхідні інвестиції з розвинених європейських держав, особливо це є важливим для України в сучасних умовах. Населенню притаманна мовна спорідненість, наявність спільної культурної спадщини, що зумовлено історичними аспектами [1, с. 92–94].

Важливого значення набуває і співробітництво в екологічній сфері, адже саме цей напрям забезпечує охорону довкілля. Стан екології регіону можна оцінити, аналізуючи такі фактори, як забрудненість та чистота повітря, ґрунтів (кількість підприємств, які мають негативний вплив на довкілля транскордонного регіону та їх розміщення; скидання відходів середовища), так і посилення двосторонньої співпраці в цьому напрямі, який має неабияке значення для чистоти водойм, викидів у повітря від автомобілів, фінансування заходів щодо охорони природного середовища [2].

Проблема екології прикордонних територій не може бути вирішена в односторонньому порядку, адже шкідливі викиди в атмосферу по один бік кордону мають згубний вплив і на сусідній прикордонний регіон, що і актуалізує розвиток транскордонного співробітництва щодо уникнення та/або запобігання цьому через реалізацію спеціальних проектів, програм, залучення коштів європейських фондів, наявність кластерів, а саме добровільного територіального об'єднання підприємств або структур певної галузі зі спільною метою та інноваційною спрямованістю. Розрізняють індустріальний та регіональний кластер, індустріальні райони та ділові мережі [3, с. 33–37]. Обґрунтованим є визначення Н. А. Мікули стосовно того, що “транскордонні кластери можна визначити як групи незалежних компаній та асоційованих інституцій, що географічно зосереджені у транскордонному регіоні, співпрацюють та конкурують, спеціалізуються в різних галузях, проте пов'язані спільними технологіями та навичками і взаємодоповнюють одна одну, об'єднуючись для реалізації спільних проектів чи виготовлення спільних продуктів, що в кінцевому підсумку дає можливість отримання синергетичних та мережевих ефектів, дифузії знань та навиків тощо” [4, с. 129–141].

Природний, ресурсний, технологічний, фінансовий, трудовий потенціал формує галузеву спрямованість кластерів, зокрема і транскордонних, тобто за участю України та європейських держав-сусідів. Так, логістичний кластер є актуальним для таких транскордонних регіонів: “Україна-Польща”, “Україна-Словаччина”, “Україна-Угорщина”, “Україна-Румунія”, що зумовлене транспортною інфраструктурою та геополітичним положенням цих держав та допоможе підвищити рівень використання транзитного потенціалу. Для транскордонних регіонів важливого значення

набуває і створення деревообробного кластера, який оптимізуватиме використання лісових ресурсів та забезпечуватиме розвиток деревообробної, меблевої галузей, сприятиме притоку інвестицій, відповідно і покращенню екології транскордонного регіону та створить умови для розвитку туристичного кластера, адже дозволить державам-сусідам спільно використовувати туристичний потенціал і забезпечить синергетичний ефект.

“Туристичний кластер – це, передусім, спільнота різних підприємств і організацій на певній території, що напряму або які опосередковано пов’язані з наданням туристичних послуг” [5].

У 2010 р. у Львівській обл. було зареєстровано такий кластер, як “Вантажопідіймальна техніка” та завершувалась реєстрація “Деревообробки та меблевого виробництва”, “Бізнес послуг”, “Виробництва альтернативної енергії” [6].

Також сформовано деревообробний та меблевий кластер (меблевий комбінат, АТ “Світанок” і компанія “Букхолдинг”) [7].

Туризм як напрям транскордонної співпраці сьогодні є доволі актуальним, адже його застосування має позитивний ефект і для підприємницьких структур, і для території, на якій він розташований.

Економіка держави нині перебуває у складній ситуації, одним із заходів її реанімації є розвиток туристичної політики, яка може бути реалізована за наявності відповідного ресурсного забезпечення, застосування прогресивних технологій та залучення висококваліфікованих кадрів та інвестицій. Вона також слугує напрямом соціально-економічного розвитку регіонів [8, с.11–13].

Туризм є і залишається одним із стратегічних напрямів розвитку транскордонного співробітництва між Україною та Польщею, проте спостерігаються невідповідності у його розвитку в цих країнах. Це стосується правового і організаційно-економічного регулювання, процесу розроблення програм на рівні держави і регіону, а також недостатньо налагодженої співпраці між туристичними організаціями суміжних країн. Однією із основних проблем налагодження транскордонного співробітництва в сфері туризму є інституційне забезпечення туристичної діяльності [9].

Українсько-польське співробітництво у сфері культури, науки, туризму та рекреації має велике значення для налагодження добросусідських відносин. Слід відзначити туризм як перспективний напрям розширення співпраці України та Польщі. Адже його потенціал залишається нереалізованим на 100 %, що зумовлене, як вже зазначалося, інституційним забезпеченням, а саме відмінностями у ньому. Проте туризм слід розвивати для покращення іміджу прикордонних територій, створення робочих місць і відповідно часткового вирішення проблеми з безробіттям, підвищення рівня розвитку інфраструктури прикордонних регіонів, налагодження тісних взаємовідносин і на рівні підприємств прикордонних регіонів обох держав, і країни, загалом, розроблення комплексних туристичних послуг (спільних для України та Польщі), а також запозичення іноземного досвіду у цій сфері [10].

У межах Програми транскордонного співробітництва “Польща-Білорусь-Україна 2010–2013 рр.” був розроблений проект “Транскордонна співпраця для рекреаційного туризму польсько-українського прикордоння” (12 мікропроектів), де взяли участь 10 представників з Польщі та 11 – з України, а також 17 громадських організацій, – два органи місцевого самоврядування в Польщі, і два навчальні заклади з обох країн. Цей проект був розроблений для прискорення розвитку транскордонного співробітництва між Україною та Польщею. Саме цей напрям є перспективним для налагодження транскордонного співробітництва між українсько-польськими прикордонними регіонами, які не є промисловими регіонами, а навпаки мають значний природний потенціал [11].

Проте формування кластерів та прийняття інших стратегічних рішень у сфері транскордонної співпраці має ґрунтуватися на результатах стратегічного аналізу. Активізація транскордонного співробітництва у зв’язку з існуючою політичною ситуацією сьогодні найімовірніша для регіону “Україна-Польща”.

Ідентифікування факторів впливу на співпрацю та їх аналіз з метою визначення ролі для розвитку певного регіону має на меті SWOT-аналіз, для проведення якого необхідно:

- виявлення можливостей, які відповідають ресурсам регіону;
- визначення загроз і розробка заходів щодо знешкодження їхнього впливу;
- визначення сильних сторін й зіставлення їх з ринковими можливостями;
- визначення слабких сторін регіону та розробка стратегії їх подолання;
- виявлення конкурентних переваг підприємства та формування його стратегічних пріоритетів [12].

SWOT-аналіз транскордонного співробітництва широко використовують вітчизняні та зарубіжні науковці, зокрема W. Woloszyn, E. Zalewska, S. Turski, Н. Мікула, П. А. Черномаз [13].

При цьому науковці по-різному підходять до формування сильних і слабких сторін співробітництва, зокрема і транскордонного, та проводять аналіз таких сфер (табл. 1).

Таблиця 1

Фактори, які мають вплив на ступінь розвитку транскордонного регіону

№ з/п	Напрями	Джерело
1	Умови розвитку; інфраструктура; економіка; середовище регіону та розвиток сільських територій; інтеграція.	[14]
2	Потенціал: природно-ресурсний; економічний; науково-технічний; трудовий; рекреаційний; просторово-економічний; людський; розвиток інфраструктури; технічно-екологічної безпеки; стан навколишнього середовища	[15]
3	Туризм, навколишнє середовище, освітній, науковий та культурний потенціал	[16]

На основі виявлених факторів, що мають безпосередній вплив на регіон “Україна-Польща”, формуємо його сильні і слабкі сторони (табл. 2).

Таблиця 2

Оцінка сильних і слабких сторін регіону “Україна-Польща”

Чинник середовища	Вагомість чинника, ч. о.	Вплив на регіон, б.	Напрямок впливу	Рівень важливості чинника
1	2	3	4	5
Сильні сторони				
Вигідне географічне положення, велика протяжність кордону	0,12	3	+1	0,36
Налагоджена різностороння співпраця між країнами-сусідами (Україна і РП)	0,09	3	+1	0,27
Мовна спорідненість, спільна культурна спадщина	0,11	3	+1	0,33
Наявність кластерів	0,08	3	+1	0,24
Налагодження екологічного сільського господарства	0,07	3	+1	0,21
Наукові центри, які займаються комплексним дослідженням розвитку транскордонного співробітництва	0,12	3	+1	0,36
Наявність спільних пам'яток культури, архітектури, зокрема дерев'яних церков, що зумовлює притік туристів	0,09	3	+1	0,27

1	2	3	4	5
Налагоджене транспортне сполучення між країнами	0,09	2	+1	0,18
Сприятливі умови для розвитку туризму (велика частина території є гірською, наявність мінеральних вод)	0,08	3	+1	0,24
Транзитний потенціал	0,08	2	+1	0,16
Налагоджена транскордонна співпраця між країнами	0,07	3	+1	0,21
Разом	1,0	-	-	+2,83
Слабкі сторони				
Недостатня компетентність кадрів, невисокий рівень культури населення	0,09	3	-1	0,27
Недостатня кількість пунктів пропуску на кордоні	0,1	3	-1	0,3
Наявність візового режиму для населення України	0,08	3	-1	0,24
Брак фінансових інструментів для розвитку транскордонного співробітництва	0,08	2	-1	0,16
Недостатнє обґрунтування актуалізації транскордонного співробітництва для розвитку території	0,06	2	-1	0,12
Низький рівень доходів населення, особливо на українських територіях	0,1	3	-1	0,3
Слабкий розвиток соціальних сфер (медицина, наука) та інфраструктури	0,08	3	-1	0,24
Неналежний рівень охорони пам'яток культури та покращення їх технічного стану.	0,09	3	-1	0,27
Низький рівень просування територіального продукту, позиціонування території	0,08	3	-1	0,24
Недостатня увага до питань охорони довкілля	0,1	3	-1	0,3
Відсутність або низький рівень співпраці “науки і практики”	0,05	2	-1	0,1
Тіньові схеми щодо залучення інвестицій	0,09	3	-1	0,27
Разом	1,0	-	-	-2,81
Загальний рівень впливу	-	-	-	+0,02

Джерело: авторська розробка.

Проведений аналіз свідчить, що сильні сторони перевищують слабкі сторони в прикордонному регіоні Польщі і України, тому є значні можливості для його розвитку.

Визначаємо можливості та загрози транскордонного регіону “Україна-Польща” (табл. 3).

Таблиця 3

Оцінка можливостей та загроз транскордонного регіону “Україна-Польща”

Чинник середовища	Вагомість чинника, ч.о.	Вплив на регіон, б.	Напрямок впливу	Рівень важливості чинника
1	2	3	4	5
Можливості				
Вступ України у ЄС	0,1	3	+1	0,3
Створення транскордонних логістичних центрів, промислових парків	0,1	3	+1	0,3

1	2	3	4	5
Налагодження спільних експертних груп для забезпечення розвитку транскордонного співробітництва	0,06	2	+1	0,12
Обмін досвідом щодо рівня освіти	0,06	2	+1	0,12
Створення стимулів для заохочення особистого розвитку населення, особливо у сільських місцевостях	0,05	3	+1	0,15
Скасування візового режиму та збільшення пунктів пропуску	0,08	3	+1	0,24
Створення сприятливого інвестиційного клімату у регіоні	0,08	3	+1	0,24
Використання європейського досвіду кластерів	0,06	2	+1	0,12
Розширення транзитного потенціалу, створення нових транспортних коридорів	0,06	3	+1	0,18
Орієнтування туристичного сектору на створення відповідних умов для заохочення європейських туристів	0,08	3	+1	0,24
Покращення рівня екологічної ситуації в регіоні	0,06	3	+1	0,18
Залучення альтернативних видів енергетики	0,06	3	+1	0,18
Розвиток туризму в сільських місцевостях (екотуризм, агротуризм)	0,09	3	+1	0,27
Погіршення стосунків України і Росії	0,06	1	+1	0,06
Разом	1,0	-	-	+2,7
Загрози				
Різне скорочення кваліфікованих кадрів в регіоні. Невідповідність освітнього рівня та напрямів потребам на ринку праці	0,08	2	-1	0,16
Тіньові схеми щодо залучення інвестицій	0,09	3	-1	0,27
Недосконала законодавча база, її відмінності у країнах	0,07	2	-1	0,14
Погіршення економічної ситуації	0,12	3	-1	0,36
Залежність від імпорту сировини (електроенергії)	0,07	2	-1	0,14
Нестабільна політична ситуація	0,12	3	-1	0,36
Недостатній рівень забезпечення безпеки регіону	0,08	2	-1	0,16
Погіршення фінансування розвитку інфраструктури регіону	0,12	3		0,36
Зменшення рівня зайнятості	0,07	2	-1	0,14
Знецінення національної валюти	0,08	3	-1	0,24
Відсутність якісних послуг в сфері туризму	0,1	3	-1	0,3
Разом	1,0	-	-	2,63
Загальний рівень впливу	-	-	-	+0,07

Джерело: авторська розробка

На підставі проведеного аналізу видно, що в умовах сьогодення можливості регіону перевищують загрози для нього.

Для встановлення зв'язків між можливостями і загрозами, сильними та слабкими сторонами українсько-польського прикордонного регіону побудуємо матрицю SWOT-аналізу, включивши у неї найвагомші фактори впливу на регіон (табл. 4).

Матриця SWOT-аналізу транскордонного регіону "Україна-Польща"

Можливості, загрози		МОЖЛИВОСТІ				ЗАГРОЗИ		
		Вступ України у ЄС	Створення транскордонних логістичних центрів, промислових парків	Розвиток туризму в сільських місцевостях (екотуризм, агротуризм)	Попірення економічної ситуації	Нестабільна політична ситуація	Попірення фінансування розвитку інфраструктури регіону	
Сильні та слабкі сторони	1	2	3	4	5	6	7	
	С	Використання регіональних важелів впливу на європейські фонди фінансування транскордонного співробітництва	Створення транскордонних кластерів	Розроблення бренду території, підвищення рівня обізнаності туристів про транскордонний регіон та створення стимулів до його відвідування.	Створення інноваційного комплексу транскордонних туристичних послуг (розвиток туризму для споживачів з різними доходами)	Донесення інформації про негативний вплив ситуації в Україні на сусідні держави	Розроблення заходів щодо збільшення притоку інвестицій в регіон та створення сприятливого бізнес-клімату.	
Т	Мовна активізація туристичної діяльності спеціальними групами (органи державної влади, місцевого самоврядування, наукові та громадські організації, підприємці)	Створення транскордонних туристичних кластерів.	Створення марке-тингової інформаційної системи транскордонного регіону. Пропагування розвитку туризму в прикордонних регіонах України та Польщі як в єдиному транскордонному регіоні.	Заточення інвестицій для реставрації та догляду культурної спадщини українсько-польського прикордонних регіонів та збереження.	Застосування державної регуляторної політики в туристичній сфері прикордонних регіонів	Пошук нових рішень для нівелювання впливу кризи на регіон, проведення досліджень у сфері туризму українсько-польським транскордонними компаніями.		
О	Спорідненість, спільна культурна спадщина	Активізація міжнародної співпраці на регіональному рівні	Активізація міжнародної співпраці	Використання досвіду транскордонних туристичних кластерів	Збереження та посилення позицій транскордонного регіону за рахунок кластерних об'єднань	Забезпечення правового захисту підприємств в регіоні.	Забезпечення конкурентоспроможності регіону, налагодження співпраці українсько-польських туристичних організацій	

Продовження табл. 4

1	2	3	4	5	6	7
С Л А Б К Г С Т О	Недостатня кількість пунктів пропуску на кордоні Обрунтування регіональними органами влади необхідності залучення коштів з міжнародних фондів	Розроблення суб'єктами транскордонного співробітництва спільних програм для залучення коштів для збільшення пунктів перетину кордону	Створення транскордонних туристичних маршрутів (спрощений перетин кордону)	Обрунтувати доцільність та показати вплив збільшення пропускної спроможності на підвищення конкурентоспроможності регіону	Забезпечення розвитку транспортної та туристичної інфраструктури.	Обрунтування регіональними органами влади необхідності залучення коштів з міжнародних фондів фінансування транскордонного співробітництва
Р О Н И	Розвиток туризму як напряму покращення фінансового становища населення транскордонного регіону	Розроблення бренду прикордонних регіонів, що дозволяє асоціювати транскордонний регіон на міжнародній арені	Використання наукового потенціалу (підготовлення та залучення до співпраці висококваліфікованого персоналу)	Забезпечення підготовки кваліфікованого персоналу з туризму транскордонного регіону	Налагодження спільної співпраці органів місцевого самоврядування України та Польщі	Розвиток та підтримка туристичного бізнесу органами місцевого самоврядування
	Недостатня увага до питань охорони довкілля	Спрямування зусиль на охорону середовища (розроблення проєктів, програм).	Підтримка владними структурами та забезпечення розвитку агротуристичних структур (агротуризм), збереження історико-культурної спадщини транскордонного регіону.	Розроблення спеціальними робочими групами бренду території, залучення інструментів екомаркетингу.	Створення єдиної законодавчої (нормативно-правової) бази для охорони довкілля	Використання маркетингу (пошук нових методів заохочення туристів через створення привабливої туристичної пропозиції транскордонного регіону)

Джерело: авторська розробка

Висновки і перспективи подальших досліджень. Проведений SWOT-аналіз зумовив такі висновки:

– одним із стратегічних аспектів розвитку транскордонного співробітництва між Україною та Польщею є нарощення туристичного потенціалу, що можна реалізувати через створення туристичних кластерів, розроблення транскордонних туристичних маршрутів, залучення коштів європейських транскордонних фондів для відновлення культурної спадщини. Важливе значення слід приділити застосуванню інструментів маркетингу для підвищення рівня інформованості про прикордонні регіони, позиціонування їх як один туристичний регіон в свідомості споживачів, підтриманню розвитку агротуризму, адже, як відомо, прикордонні регіони України і Польщі здебільшого – це сільська місцевість. Налагодження тісної співпраці між владними і бізнес-структурами обох країн, а також підтримання ними сфери туризму дозволить створити необхідні умови для його розвитку, а також розвитку транскордонного регіону. Для посилення іміджу території важливим є застосування інструментів екологічного маркетингу, а саме просування і збут продуктів, які є безпечними для регіону або мінімізують шкідливий вплив на нього. Це передбачає застосування інноваційного виробництва, використання сучасних технологій;

– необхідне залучення інвестицій у прикордонні регіони, що дозволило б створити насамперед нові робочі місця і створило б конкуренцію на ринку праці;

– спільна співпраця органів місцевого самоврядування України та Польщі полегшила б процес вирішення проблемних питань в усіх сферах;

– для покращення конкурентних позицій транскордонного регіону слід значну увагу приділити формуванню та підготовленню персоналу, який би зміг надавати якісні послуги, зокрема і в сфері туризму;

– важливим напрямом для покращення спільних відносин є робота і в екологічній сфері, а саме розроблення спільних українсько-польських програм, які б сприяли охороні навколишнього середовища та зниженню рівня забрудненості екології регіону. Доволі актуальним є проблема поводження з побутовими відходами і їх утилізація. Також доцільно б було внести зміни у законодавчу базу, що полегшило б вирішення проблем з охорони довкілля у транскордонному регіоні.

Як вже зазначалося, кластерні утворення сьогодні є одними з стратегічних напрямів транскордонного співробітництва в різних сферах, особливо в деревообробній, туристичній та логістичній, що актуально для прикордонних територій. На мою думку, особливе значення слід приділити туристичній сфері як стратегічному напрямку розвитку транскордонного співробітництва, чому і будуть присвячені подальші дослідження.

1. Знахоренко О. М. *Стратегічне партнерство в українсько-польських відносинах* / О. М. Знахоренко // *Історичний архів. Наукові студії: Зб. наук. пр.* – Миколаїв: ЧДУ ім. Петра Могили, 2008. – Вип. 2. – С. 90–98. 2. Коцан Р. І. *Особливості транскордонного польсько-українського співробітництва в екологічній сфері* [Електронний ресурс] / Р. І. Коцан, Г. В. Копачинська // *Науковий часопис Інституту Польщі Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки “Україна та Польща: минуле, сьогодення, перспективи”*. – Режим доступу до публікації: <https://ukropolnauka.wordpress.com/2011/10/25/63/>. 3. Чернелевська О. Л. *Кластерні об'єднання та теорія економічного зростання на їх основі* [Електронний ресурс] / О. Л. Чернелевська // *“Економіка и управление”*. – 2013. – №1, 149 с. – Режим доступу до публікації: http://pk.parks.edu.ua/library/compilations_vak/eiu/2013/1/p_33_37.pdf. 4. Мікула Н. А. *Стратегія формування та підтримки розвитку транскордонних кластерів* / Н. А. Мікула // *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Кластери та конкурентоспроможність прикордонних регіонів: Збірник*

наукових праць. Вип. 3 (71) / НАН України. Ін-т регіональних досліджень; Редкол.: Відп. ред. Є. І. Бойко. – Львів, 2008. – С. 546. 5. Гоблик В. В. Перспективи розвитку транскордонних кластерів на кордоні України з Європейським Союзом / В. В. Гоблик // Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка", № 3, 2013. – Режим доступу до публікації: <http://www.economy.nauka.com.ua/?or=1&z=1854>. 6. У Львівській області створили перші галузеві кластери [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zaxid.net/news/showNews.do?u_lvivskiy_oblasti_stvorili_pershii_galuzevi_klasteri&objectId=1107952. 7. Кластери у Карпатах [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://gk-press.if.ua/node/3357>. 8. Боруцак М. Проблеми формування розвитку туристичних регіонів / М. Боруцак. Монографія. – Львів: ІРД НАН України, 2006. – С. 11–13. 9. Інституційне забезпечення розвитку сфери туризму в українсько-польському транскордонному регіоні [Електронний ресурс] – Режим доступу до публікації <http://old.niss.gov.ua/Monitor/Jul2010/03.htm>. 10. Біланюк О. П. Сучасний стан та перспективи розвитку міжнародного туризму в українсько-польських відносинах [Електронний ресурс] О. П. Біланюк// Економіка. Управління. Інновації. – 2012. – №2 (8). – Режим доступу до публікації: http://tourlib.net/statti_ukr/bilanjuk.htm. 11. Рекреаційний туризм україно-польського прикордоння [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.varianty.net/23697-rekreatsiinyi-turyzm-ukraino-polskohorukordonnia>. 12. Стратегічний маркетинг: навч. посібник / Є. В. Крикавський, Л. І. Третьякова, Н. С. Косар. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2012. – 256 с. 13. Коцан Р. І. SWOT-аналіз транскордонного співробітництва прикордонних регіонів України і Польщі [Електронний ресурс] / Р. І. Коцан // – Режим доступу до публікації: <http://book.net/index.php?p=achapter&bid=15494&chapter=1>. 14. Стратегія транскордонного співробітництва “Карпати 2004-2011” (Проект) [Електронний ресурс] – Режим доступу до публікації: <http://www.enpi-info.eu/files/publications/Carpathia2004-2011.pdf>. 15. SWOT-аналіз соціально-економічного розвитку Львівщини [Електронний ресурс] – Режим доступу до публікації: loda.gov.ua/old/wp-content/uploads/2013/07/SWOT-2013.doc. 16. Polsko-Ukrain'ska strategia wspol'pracy Transgranicznej na lata 2007-2015. – Lublin–Rzeszow–Lwow–Luck; Uzhorod, 2008. – 230 s.